

Elipsa¹

MILOŠ KOSTEREC

Katedra logiky a metodológie vied. Filozofická fakulta. Univerzita Komenského v Bratislave
Šafárikovo nám. 6. 814 99 Bratislava. Slovenská republika
milos.kosterec@gmail.com

ZASLANÝ: 23-02-2013 • AKCEPTOVANÝ: 25-03-2013

ABSTRACT: The paper deals with semantic content of elliptic sentences and its relation to semantic content of the corresponding non-elliptic sentences. On the basis of certain kinds of examples it is shown that syntactic theories of ellipsis have serious limits. It is also demonstrated that the so-called Property Theory, which is an example of a semantic theory of ellipsis, bears serious limitations. Another semantic theory, namely that of Minimal Indexicalism, is analyzed thereafter. Theoretical tools of the theory – in particular, its criteria of linguistic expressions identity and three layers of content – that are vital to its handling of ellipsis are discussed in some detail. Finally, a new theory of ellipsis based on Transparent Intensional Logic is proposed and argued for.

KEYWORDS: Antecedent – ellipsis – linguistic expression – substitution – variable.

1. Úvod

Predstavme si jednoduchý rozhovor:

A: Kto s kým včera sedel v kine?

B: Peter sedel s Máriou a Jožo s Anetou.

¹ Táto štúdia vznikla na Katedre logiky a metodológie vied Filozofickej fakulty UK v Bratislave v rámci projektu podporeného grantom VEGA č. 1/0046/11 *Sémantické modely, ich explanačná sila a aplikácia*. Chcem poďakovať Marii Duží, Pavlovi Maternovi a Mariánovi Zouharovi za kritické pripomienky k predchádzajúcim verziám článku.

Každý zrejme porozumel, že Peter sedel s Máriou a Jožo sedel s Anetou. Zdá sa, že keby hovorca B odpovedal

(1) Peter sedel s Máriou a Jožo sedel s Anetou,

povedal by to isté čo v predchádzajúcom príklade, len niektoré slová vynechal. Takéto vynechanie sa nazýva *elipsa*. V tomto článku sa pokúsim obhájiť nasledovné tvrdenia: Rozdiel medzi dvomi odpoveďami hovorcu B nespočíva iba vo vynechaní nejakého slova. Zároveň tieto dve odpovede hovorcu B na položenú otázku nemajú ten istý význam. Keďže termín „elipsa“ má viac ako jedno chápanie, najprv spresním, o čom budem hovoriť.

Stephen Neale vo svojej štúdii o neúplných deskripciách upozornil na to, že výrazy „elipsa“ či „eliptický“ sa používajú minimálne tromi odlišnými spôsobmi:

Domnievam sa, že spomedzi viacerých vzájomne sa prekrývajúcich a prepojených použití slov „eliptický“ a „elipsa“ možno rozlíšiť a spresniť tri použitia, ktoré zohrávajú kľúčovú úlohu vo filozofii jazyka. Týkajú sa a) toho, čo A implikoval v danej situácii, b) toho, čo A povedal, a c) vety, ktorú A použil. Nazvime ich, v tomto poradí, a) *konverzačná elipsa*, b) *eliptická výpoveď* a c) *vetná elipsa*. (Neale 2004, 97)

V tomto článku sa nezaobráme konverzačným typom elipsy, ktorý patrí do pragmatických skúmaní. Eliptickú výpoveď vysvetlíme pomocou príkladu. Predstavme si rozhovor:

A: Dajme si nejaké pivo.

B: Všetky fľaše sú prázdne.

Hovorca B zjavne netvrdí, že všetky fľaše na svete sú prázdne. Zároveň vidíme, že obe vyjadrenia z rozhovoru sú gramaticky úplnými vetami. Podľa Neala nemôžeme tvrdiť, že hovorca B vyslovil eliptickú (nekompletnú) vetu, keďže veta

(2) Všetky fľaše sú prázdne

je úplná. Ako teda vysvetlíme, že hovorca B nehovorí o všetkých fľašiach na svete? Neale netvrdí, že veta (2) je v tomto rozhovore eliptická, ale to, že hovorca B sa elipticky vyjadril. Informácia, že hovorca B hovorí iba o určitých fľašiach, podľa Neala nie je obsiahnutá vo význame vety (2).

Prejdime k eliptickým vetám.² V úvodnom príklade hovorca B použil vetu:

(3) Peter sedel s Máriou a Jožo s Anetou.

Povrchová forma³ tejto vety nie je úplná. Podľa rôznych syntaktických teórií, napríklad z oblasti generatívnych gramatík, vznikla syntaktickou transformáciou z pôvodnej úplnej vety (1). Na rozdiel od konverzačnej elipsy a eliptickej výpovede sa teda eliptické vety vyznačujú neúplnosťou na úrovni povrchovej formy. V tomto článku sa venujem eliptickým vetám a ich významu.

Najprv sa však vyjadrím k Nealovmu rozlíšeniu troch druhov elipsy. Podľa mňa vychádza z nerešpektovania určitých základných rozlíšení. Pavol Cmorej zaviedol rozlíšenie medzi jazykovým výrazom a semivýrazom (pozri Cmorej 2005). Identitu jazykového výrazu určuje usporiadaná dvojica ⟨semivýraz, význam⟩. Semivýraz je grafický znak zvyčajne zložený z písmen (príp. hlások). Každý jazykový výraz má význam nevyhnutne. Semivýraz môže mať význam, no nemá ho nevyhnutne. Cmorejovo kritérium pritom funguje bez ohľadu na prijatú sémantiku. Vďaka rozlíšeniu medzi jazykovým výrazom a semivýrazom napríklad jednoducho uchopíme rozdiel medzi výrazmi „koruna“ (keď hovoríme o peniazoch) a „koruna“ (keď hovoríme o stromoch). Ide o dva jazykové výrazy, ktoré sú síce nerozlišiteľné z fonetického a grafického hľadiska, no napriek tomu to nie je jeden a ten istý jazykový výraz, pretože majú odlišné významy. Zouhar navrhuje doplnenie tohto kritéria identity jazykových výrazov (pozri Zouhar 2011, 144–150): Dve vety, ktoré sú foneticky a graficky rovnaké, sa napriek tomu môžu líšiť v syntaktickej stavbe semivýrazu. Preto navrhuje doplnenie kritéria o identifikáciu štruktúry semivýrazu.

Neale zjavne nepoužíva takéto kritérium identity jazykového výrazu. Fakt, že sa v príklade nehovorilo o všetkých fľašiach na svete, vysvetľuje kontextualisticky: „Naopak výpoveď o tom, že (ten jediný) stôl je veľký,⁴ nie je prípadom vetnej elipsy. Hovorcovi B napomáha samozrejmy mimoja-

² Mali by sme rozlišovať eliptické vety a vetnú elipsu. Eliptické vety sú vety, ktoré obsahujú vynechanie. Vetná elipsa vzniká vynechaním celej vety v rámci inej vety. Napríklad: „Peter vie, že $2 + 2 = 4$, a Jano tiež.“

³ Pre rýchly a zrozumiteľný úvod do spôsobu reprezentácie lingvistických štruktúr odporúčam kapitolu *Lingvistické minimum* z monografie Zouhar (2009).

⁴ Neale používa príklad *The table is large*. Parafráza pre náš príklad: V prípade výpovede *Všetky fľaše sú prázdne* sa nevyskytuje eliptická veta. Hovorcovi B napomáha samozrejmy mimojazykový fakt, že vo svete je viac fliaš ako tie, o ktorých hovorí.

zykový fakt: Svet obsahuje viac ako jeden stôl“ (Neale 2004, 156). Prijatie kontextualistických pozícií nám však sťažil Zouhar vo svojej knihe *Význam v kontexte* (pozri Zouhar 2011, 311-332). Namiesto toho využime kritérium identity jazykového výrazu v prípade eliptickej výpovede. Veta (2), ktorá sa objavila v uvedenom rozhovore, nemusí byť úplnou vetou. Inými slovami, môžeme rozlíšiť dva zložené výrazy, ktoré sa graficky a foneticky zhodujú s vetou (2). Veta (2) mohla vzniknúť minimálne dvomi spôsobmi. Mohla vzniknúť aj eliptickým vynechaním vedľajšej vety z vety (4):

(4) Všetky fľaše, ktoré sme doniesli, sú prázdne.

Ak vynecháme vedľajšiu vetu, vznikne eliptická veta, ktorá je graficky a foneticky nerozlišiteľná od vety (2). Rozdiel medzi dvomi vetami, ktoré sú na povrchovej úrovni zhodné s vetou (2), uchopíme pomocou prislúchajúcich syntaktických stromov. Tieto vety vieme rozlíšiť pomocou navrhnutého kritéria identity jazykových výrazov. Nealovo rozlíšenie eliptickej výpovede od eliptických viet však predpokladá, že veta (2) nevznikla z vety (4). Ak na druhej strane prijmem toto rozlíšenie, vysvetlíme pôvod zdieľaného významu z použitia eliptickej vety, ktorá vznikla z vety (4). Aj Neale prijíma rozdiel medzi fonetickou rovinou a logickou rovinou vety. Vďaka tomu existuje možnosť, že sa na význame nejakej vety podieľa aj význam takých syntaktických prvkov vety, ktoré sa neobjavili v jej fonetickej forme. Zouhar o afonetických prvkoch hovorí ako o implicitných syntaktických prvkoch vety. Ak teda prijmem navrhované kritérium, vysvetlíme eliptickú výpoveď ako prípad eliptickej vety a nemusíme sa opierať o kontextualistické vysvetlenie.⁵

2. Syntaktické teórie elipsy

May vo svojej stati o elipse definuje eliptickú vetu ako jazykový fenomén:

Vo všeobecnosti je jazyková elipsa skrátená alebo neúplná jazyková forma. Konštituenty, ktoré sa bežne vyskytujú vo vete, v tejto jazykovej forme na jej povrchovej úrovni absentujú, čo je umožnené štruktúrnou prítomnosťou predchádzajúceho antecedentu. (May 2002, 1094)

⁵ Tento prístup však ešte nevyvracia kontextualizmus. Ide skôr o alternatívu k Nealovmu rozlišovaniu rôznych druhov elipsy. Iba ukazujem, že nemusíme rozlišovať rôzne druhy elipsy, ak rozlíšime rôzne druhy výrazov.

Rôzne syntaktické teórie, ktoré sa pokúšajú o vysvetlenie vzniku skrátených jazykových foriem, zahrniem pod hlavičku syntaktické teórie elipsy.⁶ Antecedentom je taký syntaktický výraz, ktorého pomocou získame vypustenú časť eliptickej vety. Napríklad v prípade vety (3) je antecedentom výraz „sedel“ v prvej časti vety. Práve vďaka nemu vieme, že v druhej časti vety (3) bol vynechaný výraz „sedel“. Scheffler tvrdí: „Vo všeobecnosti predpokladáme, že môžeme vynechať časť výpovede, ak sa nejako ‚podobá‘ explicitne prítomnému antecedentu“ (Scheffler 2013, 3). Ďalší spoločný predpoklad syntaktických teórií elipsy formuluje May: „...už pozorujeme základnú vlastnosť elipsy, ktorú by podľa očakávania malo zachytiť akékoľvek vysvetlenie vzťahu medzi eliptickými a neeliptickými formami: význam sa pri použití elipsy nemení“ (May 2002, 1094). Zásadným obmedzením týchto teórií je to, že syntaktické transformácie sú prípustné len v rámci vety. Pre tieto teórie bude teda problémom, ak sa antecedent nachádza mimo eliptickej vety.

Syntaktické teórie elipsy predpokladajú, že na nejakej úrovni syntaktickej analýzy je eliptická veta totožná s neeliptickou vetou. Podľa teórií vymazania vznikol rozdiel medzi vetami (1) a (3) vymazaním výrazu „sedel“ pri prechode z hĺbkovej k povrchovej štruktúre. Pri analýze hĺbkovej syntaktickej štruktúry vety (3) by sme objavili vymazané sloveso „sedel“. Pre tieto teórie je predpokladom vymazania nejakého výrazu z vety splnenie tzv. podmienky návratnosti. Ak teda niečo vymažeme, musíme mať možnosť to do vety vrátiť. Nebudeme sa hlbšie venovať podmienke návratnosti, iba spomeniem to, že ide o syntaktickú podmienku, napríklad to, že antecedent je tzv. hlavou frázy,⁷ v ktorej sme niečo vynechali. Radšej upozorním na obmedzenia teórií vymazania. Pozrime sa na nasledujúci semivýraz:

(5) Martin videl svoju matku a aj Edo.

Podľa jedného čítania každý z týchto pánov videl svoju matku: Martin videl Martinovu matku a Edo videl Edovu matku. Podľa druhého možného čítania Martin videl Martinovu matku a aj Edo videl Martinovu matku. Podľa teórie vymazania je antecedent syntakticky totožný s vynechanou časťou eliptickej vety, a preto táto teória uchopí iba čítanie, podľa ktorého každý z pánov videl svoju matku.

⁶ Prehľad syntaktických teórií elipsy ako aj ich obmedzení pozri v May (2002), resp. Scheffler (2013).

⁷ Termín „hlava frázy“ je odborný termín v rámci Government and Binding theory. Pozri napríklad Haegeman (1994).

Prejdime k druhému príkladu (May 2002, 1099) a pozrime sa na vetu

(6) Dr. Watson podozrieval všetkých, ktorých Sherlock Holmes.

Doteraz sme predpokladali, že antecedent a vynechané miesto sú syntakticky nezávislé.⁸ Vynechaná časť nebola súčasťou antecedentu. Vo vete (6) sa však vynechaná časť nachádza v podrad'ovacom súvetí. V syntaktickom stromovom diagrame je podrad'ovacie súvetie syntakticky podradené slovu „podozrieval“. Ak kopírujeme antecedent, mali by sme kopírovať aj jeho syntaktické vlastnosti. Ak mu teda prislúcha nejaká podradená veta, mali by sme kopírovať aj ju. Podľa teórií, ktoré predpokladajú syntaktickú totožnosť antecedentu a vynechaného miesta, by veta (6) mala mať ten istý význam ako výraz:

(7) Dr. Watson podozrieval všetkých, ktorých Sherlock Holmes podozrieval všetkých, ktorých Sherlock Holmes.

Výraz (7) vznikol doplnením vynechanej časti vo vete (6) pomocou kópie antecedentu s podrad'ovacou vetou „podozrieval všetkých, ktorých Sherlock Holmes“. Vidíme, že ak antecedent a vynechané miesto nie sú syntakticky nezávislé, tak sa pomocou predpokladu ich syntaktickej totožnosti vynechaného miesta nezbavíme.

Predpoklad syntaktickej totožnosti antecedentu a vynechaného miesta v eliptickej vete spôsobuje problémy. Ak ho však odmietneme, ako vysvetlíme, že vynechanému miestu v eliptickej vete rozumieme vďaka antecedentu? Čo keby sme tvrdili, že antecedent a vynechané miesto v eliptickej vete nie sú syntakticky totožné, ale vzťahujú sa na tú istú vlastnosť? Dôsledkom by bolo to, že vzťah medzi antecedentom a vynechanou časťou eliptickej vety nebude daný syntaktickým, ale sémantickým kritériom. Tým sa dostávame do oblasti sémantických teórií elipsy.

3. Sémantické teórie elipsy

3.1. Teória vlastnosti (*Property theory*)

Vráťme sa k príkladu semivýrazu (5). Syntaktické teórie elipsy neuchopili obe čítania tejto vety. Nerozlišovali totiž medzi dvomi rôznymi vlast-

⁸ V rámci hĺbkovej syntactickej analýzy viet vystupujú ako rovnocenné syntaktické členy. Jeden nie je nadradený druhému.

nosťami, ktoré môžu byť významom antecedentu. Tento rozdiel lepšie zobrazíme pomocou jazyka λ -kalkulu:⁹

- a) «*vidieť svoju matku*»:¹⁰ $\lambda x(x \text{ videl matku } x)$
 b) «*vidieť Martinovu matku*»: $\lambda x(x \text{ videl Martinovu matku})$

Rozdiel medzi oboma vlastnosťami spočíva v počte výskytov viazaných premenných v λ -výraze. Vidíme, že λ -výraz pre vlastnosť a) obsahuje dva viazané výskyt x a výraz pre vlastnosť b) obsahuje iba jeden viazaný výskyt x . Pri analýze výskytu vlastností a) a b) vo významoch priradených semivýrazu (5) sa uplatní pravidlo β -redukcie, ktoré uchopuje aplikáciu funkcie na argument. Symbol \gg predstavuje krok redukcie:

$$\lambda x(Fx)(a) \gg Fa$$

Pozrime sa teraz na jeho použitie v λ -zápisoch¹¹ zodpovedajúcich dvom významom semivýrazu (5):

- (5a) $\lambda x(x \text{ videl matku } x)(\text{Martin}) \ \& \ \lambda x(x \text{ videl matku } x)(\text{Edo}) \gg$
 Martin videl Martinovu matku & Edo videl Edovu matku
 (5b) $\lambda x(x \text{ videl Martinovu matku})(\text{Martin}) \ \& \ \lambda x(x \text{ videl Martinovu matku})(\text{Edo}) \gg$
 Martin videl Martinovu matku & Edo videl Martinovu matku

Po redukcii pomocou argumentov «*Martin*» a «*Edo*» sa λ -výrazy zodpovedajúce rôznym vlastnostiam nezhodujú. Vďaka rozlíšeniu dvoch vlastností rozlíšime dva rôzne významy semivýrazu (5).

Zástancovia teórie vlastnosti (ďalej len TV)¹² stále prijímajú podmienku totožnosti významu eliptickej a neeliptickej vety. Túto významovú totožnosť vysvetľujú pomocou sémantickej totožnosti významu antecedentu a významu vynechanej časti eliptickej vety. TV nepredpokladá syntaktické vzťahy alebo transformácie medzi antecedentom a vynechanou časťou eliptickej vety. Preto sa na ňu nevzťahuje obmedzenie, ktoré vymedzuje použi-

⁹ Pre bližšie oboznámenie s teóriou λ -kalkulu pozri napríklad Zlatuška (1993).

¹⁰ Ak hovorím o významoch výrazov, používam francúzske úvodzovky: «*a*» odkazuje na význam výrazu „*a*“.

¹¹ Tieto formulácie iba používajú λ -zápisy, nie sú napísané v jazyku λ -kalkulu.

¹² Pozri napr. Sag (1976) či Williams (1977).

tie syntaktických transformácií. Antecedent sa teda už nemusí nachádzať priamo v eliptickej vete.

Identickým λ -zápisom zodpovedá tá istá vlastnosť'. Dva λ -zápisy sú podľa TV identické, ak sa zhodujú v štruktúre. Môžu sa síce líšiť písmená predstavujúce viazanú premennú, no vďaka β -redukcii je tento rozdiel nepodstatný. Ak λ -zápisy navyše obsahujú λ -voľnú premennú, sú takéto výrazy identické len vtedy, keď sú výskyty danej λ -voľnej premennej viazané tým istým logickým operátorom, napríklad kvantifikátorom. Všimnime si funkciu tohto kritéria identity na konkrétnom prípade:

- (8) Martin videl svoju matku a Edo verí, že aj Jana.

Semivýrazu (8) prislúcha viacero rôznych významov. Napríklad:

- (8a) «Martin videl Martinovu matku a Edo verí, že Jana videla Martinovu matku.»
 (8b) «Martin videl svoju matku a Edo verí, že Jana videla svoju matku.»
 (8c) «Martin videl svoju matku a Edo verí, že Jana videla Edovu matku.»

Pozrime sa teraz na vlastnosti prislúchajúce antecedentu a vynechaným časťam eliptických viet v týchto príkladoch:

	Antecedent	Vynechaná časť
(8a)	$\lambda x(x \text{ videl Martinovu matku})$	$\lambda x(x \text{ videl Martinovu matku})$
(8b)	$\lambda x(x \text{ videl matku } x)$	$\lambda x(x \text{ videl matku } x)$
(8c)	$\lambda x(x \text{ videl matku } x)$	$\lambda x(x \text{ videl matku } z)$

V prípadoch (8a) a (8b) je podmienka identity antecedentu a vypustenej časti eliptickej vety splnená. V prípade (8c) sa však štruktúra λ -výrazov prislúchajúcich jednotlivým vlastnostiam nezhoduje. λ -zápis zodpovedajúci významu antecedentu obsahuje dva viazané výskyty premennej x . λ -zápis pre vynechanú časť však obsahuje iba jeden viazaný výskyt tejto premennej. Okrem toho obsahuje výskyt premennej z , ktorý je viazaný v rámci širšieho λ -zápisu pre celú druhú vetu súvetia (8c). Podľa kritéria identity z TV teda antecedent a vynechaná časť pre čítanie (8c) nie sú identické. Z hľadiska tejto teórie preto veta (8) nepredstavuje eliptickú podobu neeliptickej vety pre čítanie (8c). To je však zjavne proti jazykovým intuíciam, podľa ktorých môžeme vete (8) takto rozumieť. TV vysvetľuje elipsu na základe predpokladu o sémantickej identite antecedentu a vynechanej časti eliptickej vety. Vidíme, že takto neuchopí TV čítanie (8c), a teda neposkytuje dostatočne všeobecné vysvetlenia.

3.2. Teória elipsy podľa minimálneho indexikalizmu

Doteraz preskúmané teórie analyzovali elipsu tak, že predpokladali syntaktické, resp. sémantické vzťahy medzi antecedentom a vynechanou časťou eliptickej vety. Na príkladoch sme videli, že boli úspešné iba do istej miery. Dôvodom postulovania týchto vzťahov bol predpoklad totožnosti sémantických obsahov eliptickej a prislúchajúcej neeliptickej vety. Čo keby sme však tento predpoklad odmietli? Ako potom vysvetlíme, že rozumieme, ktoré výrazy boli vypustené z eliptickej vety, resp. rozumieme významu eliptickej vety? A aký bude vzťah významov antecedentu a vynechanej časti eliptickej vety?

Teória minimálneho indexikalizmu (ďalej len TMI) má ambíciu vysvetliť širšie množstvo javov, medzi ktoré patrí aj elipsa. Pri skúmaní eliptických viet táto teória v princípe pripúšťa, že význam vypustenej časti vety získame vďaka sémantickému obsahu antecedentu. Na druhej strane však odmieta predpoklad totožnosti významu eliptickej a jej prislúchajúcej neeliptickej vety. Čo je to TMI a prečo neprijíma tento predpoklad? V článku sa obmedzím na tie časti teórie, ktoré potrebujeme v súvislosti s teóriou elipsy.

Marián Zouhar predstavuje podstatu minimálneho indexikalizmu pomocou tejto tézy:

Všetky vplyvy kontextu, ktoré sa (vzhľadom na daný kontext použitia) podieľajú na determinácii vyjadreného sémantického obsahu (propozície) výrazu, ktorý hovorca použil na uskutočnenie svojej výpovede, musia byť sémantickým obsahom lexikálnych či gramatických jednotiek vyskytujúcich sa v danom výraze; ak nejaká zložka vyjadreného sémantického obsahu nemôže byť obsahom explicitných lexikálnych, resp. gramatických jednotiek vety, musí byť hodnotou implicitnej premennej – v takom prípade hovorca vo svojej výpovedi použil vetný radikál, v ktorom sa táto premenná vyskytuje na úrovni logickej formy, nie kompletnú vetu. (Zouhar 2011, 160)

Pozrime sa na niektoré základné termíny, ktoré sa vyskytli v citovanej téze. Začnime termínom „vyjadrený sémantický obsah“. Zouhar rozlišuje tri druhy významu (pozri Zouhar 2011, 27-66), ktoré môže mať použitie vety vzhľadom na určitý kontext. Prvým druhom je doslovný význam: „Doslovný význam vety je daný sémantickými konvenciami pre jednoduché výrazy a jej syntaktickou stavbou“ (Zouhar 2011, 47). Druhou rovínou významu vety je vyjadrená propozícia: „Ide o rovínu toho, čo veta vyjadruje vzhľadom na určitý kontext použitia“, propozíciu, „ktorú veta vyjadruje vzhľadom na kontext použitia“ (Zouhar 2011, 62-63). Tretia rovina významu je tzv. impliko-

vaný význam: „je tým, čo hovorca mieni komunikovať použitím vety v určitom kontexte“ (Zouhar 2011, 62). Rozdiel medzi doslovným významom vety a jej vyjadrenou propozíciou vznikne, ak veta obsahuje kontextovo citlivé výrazy (napríklad indexické výrazy ako „ten“). Ak neobsahuje žiadnu kontextovo citlivú lexikálnu či gramatickú jednotku, tak sa jej doslovný význam zhoduje s vyjadrenou propozíciou. V záujme korektnosti upozorním na to, že termín „propozícia“ používa Zouhar aj s niektorými problematickými vlastnosťami pojmu, na ktorý sa vzťahuje.¹³ Sám však upozorňuje na to, že vo formuláciách jeho stanovísk môžeme nahradiť tento termín slovným spojením „propozičná konštrukcia“. Termín „konštrukcia“ má zrejme podobné použitie ako v Transparentnej intenzionálnej logike (ďalej len TIL). Nateraz nám postačí porozumieť rozdielu medzi propozíciou a propozičnou konštrukciou. Propozícia je nositeľom pravdivostnej hodnoty a nie je štruktúrovaná. Propozičná konštrukcia je štruktúrovaná entita. Vyjadrenej propozícii teda môžeme rozumieť ako štruktúrovanému objektu.

Vyjadrenú propozíciu ako návod na určenie pravdivostnej hodnoty vety získame, ak priradíme sémantický obsah jednotlivým lexikálnym či syntaktickým zložkám výrazu použitého v hovorcovej výpovedi. Ak obsahuje kontextovo citlivé prvky, vyjadrenú propozíciu získame až po získaní ich sémantického obsahu. Zouhar však má vlastné kritérium identity jazykového výrazu. V skratke, kritérium identity je dané usporiadanou trojicou ⟨semivýraz, štruktúra semivýrazu, význam⟩. Zouhar navyše rozlišuje medzi explicitnými a implicitnými syntaktickými prvkami výrazu. Identitu výrazu určíme až vtedy, keď určíme všetky prvky jeho semivýrazu bez ohľadu na to, či sú alebo nie sú explicitné.

Význam vynechanej časti eliptickej vety sa podieľa na vyjadrenej propozičnej konštrukcii. Na druhej strane však tento význam nie je sémantickým obsahom žiadnej explicitnej lexikálnej či syntactickej zložky vyjadreného výrazu. Podľa tézy minimálneho indexikalizmu teda sémantický obsah vynechanej časti eliptickej vety musí byť hodnotou implicitnej premennej.

Eliptická veta podľa TMI obsahuje implicitné syntaktické jednotky. To však má závažný dôsledok pre eliptickú vetu – nie je totiž kompletnou vetou, ale iba tzv. „vetným radikálom“:

¹³ Myslím tým napríklad problematickú otázku štruktúrovanosti propozície. Zouhar otvorene hovorí o problematickom pojme propozície, ktorý používa. Pozri napr. Zouhar (2011, 13–15).

Na označenie nekompletných viet, ktorých pomocou možno vyjadriť kompletne propozície (vzhľadom na daný kontext použitia fixujúci hodnoty premenných), budem používať termín *vetný radikál*... Vetný radikál možno z vety dostať tak, že niektorý výraz, resp. niektoré výrazy sa nahradia premennými vhodných druhov (Zouhar 2011, 158).

Na jednoduchom príklade si ukážeme, ako TMI vysvetľuje elipsu. Vráťme sa k výrazu (3) (t. j. „Peter sedel s Máriou a Jožo s Anetou“). Na to, aby sme podľa TMI určili vyjadrenú propozíciu prislúchajúcu tomuto výrazu, musíme priradiť sémantický obsah všetkým syntaktickým jednotkám, ktoré sú v ňom obsiahnuté. Vo výraze (3) však zjavne nie sú všetky plnovýznamové syntaktické zložky explicitné. Implicitnú premennú zodpovedajúcu vypustenému výrazu zviditeľníme napríklad pomocou zápisu

(3I) Peter sedel s Máriou a Jožo R^2 s Anetou.

Výraz R^2 predstavuje zviditeľnenú implicitnú premennú. Index ² znamená, že v rámci vetného radikálu (3I) ide o premennú, ktorej oborom sú binárne relácie. Vetný radikál (3) však zjavne vyjadruje propozíciu (vzhľadom na kontextovo podmienené priradenie hodnoty premennej, hoci sám osebe nevyjadruje kompletnú propozíciu). Implicitná premenná R^2 v rámci tohto vetného radikálu teda vystupuje ako ohodnotená. Ak totiž rozumieme propozícii vyjadrenej týmto radikálom, tak podľa TMI má každá (implicitná alebo explicitná) syntaktická jednotka priradený sémantický obsah. Premenná nadobúda hodnoty vďaka ohodnoteniu. Ohodnotenie však musíme vykonať. Nie je to samozrejماً operácia na premennej. Pozrime sa na nasledujúci príklad:

(9) Jožo s Anetou.

(9I) Jožo R^2 s Anetou.

Výraz (9), resp. (9I) zjavne nevyjadruje úplný návod na priradenie pravdivostnej hodnoty. Nepoznáme totiž hodnotu premennej R^2 . Táto premenná ešte nenadobudla hodnotu na základe ohodnotenia nezávislého od kontextu jej použitia. Ak na rozdiel od toho rozumieme výrazu (3), resp. (3I) tak, že vyjadruje propozičnú konštrukciu, tak kontext umožnil ohodnotenie tejto premennej. Jediný relevantný vplyv kontextu v tomto prípade predstavuje výskyt výrazu „sedel“ v prvej časti výrazu (3).

Ohodnotenie premennej nie je syntaktický vzťah. V prípade elipsy sú hodnoty implicitnej premennej podľa TMI aj obsahom niektorého výrazu z predchádzajúcej časti textu či komunikácie. Tento vzťah sémantických

obsahov antecedentu a implicitnej premennej reprezentujúcej vynechanú časť eliptickej vety sa nápadne podobá kritériu sémantickej identity sémantických obsahov v TV. Je tu však zásadný rozdiel. V TV boli výskyty premenných neoddeliteľnou súčasťou λ -zápisov, ktoré zodpovedali sémantickým obsahom antecedentu a vynechanej časti eliptickej vety. TMI nepostuluje túto spätosť a uvažuje binárne relácie a individuové premenné ako sémanticky nezávislé objekty.

Pozrime sa teraz na to, ako si TMI poradí s príkladmi, ktoré boli problematické pre predchádzajúce teórie. Zjavne pomocou tejto teórie uchopíme obe možné čítania semivýrazu (5) (t. j. „Martin videl svoju matku a aj Edo“). Vieme, že vlastnosť «*vidieť*» je binárna. Semivýraz (5) preto okrem implicitnej premennej prislúchajúcej tejto binárnej relácii podľa TMI obsahuje aj implicitnú individuovú premennú. Zobrazíme to nasledovne:

(5I) Martin videl svoju matku a aj Edo R^2 i .

R^2 predstavuje implicitnú premennú pre binárne relácie a i implicitnú individuovú premennú. Dve možné čítania semivýrazu (5) teda uchopíme pomocou nasledujúcich dvoch rôznych ohodnotení implicitných premenných:

(5Ia) Martin videl svoju matku a aj Edo R^2 i .

Ohodnotenie a: $R^2 = \langle \text{videl matku} \rangle$; $i = \langle \text{Edo} \rangle$.

(5Ib) Martin videl svoju matku a aj Edo R^2 i .

Ohodnotenie b: $R^2 = \langle \text{videl matku} \rangle$; $i = \langle \text{Martin} \rangle$.

Sémantický obsah implicitných premenných sme určili vzhľadom na predchádzajúci jazykový kontext. Pomocou týchto ohodnotení zároveň uchopíme vyjadrené propozičné konštrukcie, ktoré predstavujú dve rôzne čítania semivýrazu (5).

Prejdime k druhému problematickému príkladu (6) (t. j. „Dr. Watson podozrieval všetkých, ktorých Sherlock Holmes“). Opäť zviditeľníme implicitnú premennú:

(6I) Dr. Watson podozrieval všetkých, ktorých R^2 Sherlock Holmes.

Hodnotu implicitnej relácie R^2 získame z predchádzajúceho jazykového kontextu. V (6I) predstavuje túto hodnotu binárna relácia «*podozrieval*». Pri takomto ohodnotení sa vyhneme nekonečnému regresu, ktorý predstavoval problém pre syntaktické teórie. TMI rieši problémy, na ktoré sme narazili pri syntaktických teóriách.

Príklad (8) (t. j. „Martin videl svoju matku a Edo verí, že aj Jana“) predstavoval problém pre sémantickú TV. Okrem implicitnej premennej zodpovedajúcej binárnej relácii obsahuje semivýraz (8) aj implicitnú individuovú premennú. Po zviditeľnení implicitných premenných má semivýraz (8) nasledujúcu podobu:

(8I) Martin videl svoju matku a Edo verí, že aj Jana R^2 i .

Prejdime si teraz tri čítania tohto semivýrazu spolu s ohodnoteniami implicitných premenných:

(8Ia) Martin videl svoju matku a Edo verí, že aj Jana R^2 i .
Ohodnotenie: $R^2 = \langle \text{videla matku} \rangle$, $i = \langle \text{Martin} \rangle$

(8Ib) Martin videl svoju matku a Edo verí, že aj Jana R^2 i .
Ohodnotenie: $R^2 = \langle \text{videla matku} \rangle$, $i = \langle \text{Jana} \rangle$

(8Ic) Martin videl svoju matku a Edo verí, že aj Jana R^2 i .
Ohodnotenie: $R^2 = \langle \text{videla matku} \rangle$, $i = \langle \text{Edo} \rangle$

TMI dovoľí uchopiť všetky tri deklarované čítania, a to vďaka sémantickému obsahu adekvátnych antecedentov a vynechaných častí eliptických viet. Rieši tak problémy, ktoré neriešila TV.

TMI vysvetľuje, ako eliptické vety nadobúdajú sémantický obsah predstavujúci úplnú propozičnú konštrukciu. Na otázky zo začiatku tejto kapitoly odpovedá TMI nasledovne:

Q: Ako rozumieme, aké časti boli vypustené z eliptickej vety?

A: Vieme to vďaka kontextu jej použitia, ktorého vplyv sa prejaví ohodnotením príslušných implicitných premenných.

Q: Aký je vzťah významov antecedentu a vynechanej časti eliptickej vety?

A: Hodnoty implicitných premenných sú zároveň sémantickým obsahom niektorej predchádzajúcej časti textu alebo komunikácie.

Povedzme si ešte, prečo TMI neprijíma postulát totožnosti sémantických obsahov eliptickej a jej prislúchajúcej neeliptickej vety. Eliptická veta podľa TMI obsahuje implicitné premenné a predstavuje vetný radikál. Neeliptická veta žiadne implicitné premenné neobsahuje. Hoci v konkrétnom použití vetného radikálu je jeho vyjadrený význam rovnaký ako význam prislúchajúcej neeliptickej vety, neplatí to vo všeobecnosti. Ten istý vetný radikál totiž môžeme použiť v inom kontexte, v ktorom bude vyjadrovať iný význam. To súhlasí s tvrdením TMI, že eliptická veta mimo kontext jej

použitia predstavuje otvorenú propozičnú konštrukciu, ktorá samostatne nie je úplným návodom na priradenie pravdivostnej hodnoty nejakej propozícii.

3.3. *Elipsa ako prípad anaforickej väzby v rámci TIL*

Teraz ponúknem alternatívne¹⁴ riešenie sémantickej analýzy významu vynechaných častí eliptických viet v rámci TIL.¹⁵ Tvrdím, že vzťah medzi významom antecedentu a vynechanej časti eliptickej vety sa zakladá na rovnakých princípoch ako vzťah významu anaforicky¹⁶ použitých výrazov a ich antecedentu. Svoje tvrdenie zakladám na jazykovom pozorovaní, podľa ktorého rozumieme významu vynechaných častí eliptickej vety vďaka predchádzajúcemu jazykovému kontextu. Anaforické výrazy rovnako nadobúdajú svoj význam vďaka väzbe na predchádzajúci jazykový kontext. Toto pozorovanie viedlo k pracovnej hypotéze, podľa ktorej môžeme analyzovať význam eliptických viet rovnako ako význam viet s anaforickým obsahom: Vysvetľujeme ho pomocou substitúcie. Aké sú teda princípy, na ktorých stojí táto sémantická analýza eliptických viet?

Naša analýza elipsy je dvojstupňová. Najprv nahradíme eliptickú vetu anaforickou vetou. Tú ďalej nahradíme vetou obsahujúcou prístavok, ktorá čo najvernejšie zachytáva význam vety obsahujúcej anaforický výraz. Sémantickú analýzu aplikujeme na vetu s prístavkom. Naša analýza viet obsahujúcich anaforický výraz totiž predpokladá formuláciu prístavkových viet, ktorých sémantický obsah potom skúmame. Z tohto pohľadu je rozdiel medzi eliptickými vetami a vetami obsahujúcimi anaforický výraz iba v tom, že pri analýze eliptických viet najprv nájdeme im prislúchajúce anaforické vety. Elipsa je teda podľa našej analýzy v podstate komplikovanejšia forma anafory. Jednoduchšie to ukážeme pomocou príkladov.

Príkladom anaforického výrazu je výraz „On“ v nasledujúcom kontexte:

(10) Pavel je logik. On je rozumný.

Rozumieme, že výraz „On“ sa vzťahuje na Pavla. Zároveň je to iný spôsob odkazu na Pavla ako výraz „Pavel“. Nesmieme si však zamieňať druhú vetu v kontexte (10) za vetu (11).

¹⁴ Tento návrh je alternatívny k analýze elipsy v rámci TIL predstavenej v článku Duží – Jespersen (2013).

¹⁵ Učebnicu TIL predstavuje Duží – Materna (2012).

¹⁶ Diskusia k anafore sa viedla vo svete aj v našich končinách. Pozri Gahér (2002), Zouhar (2004), Duží (2006).

(11) On je rozumný.

Zásadné rozdiely medzi týmito vetami spočívajú v ich sémantickom obsahu.¹⁷ Tento rozdiel ukážeme, keď druhú vetu v kontexte (10) obsahujúcu anaforický výraz nahradíme vetou

(12) On, teda Pavel, je rozumný.

Zároveň predpokladáme, že veta (12) neobsahuje vetu (11) ako samostatný podvýraz. Prístavok „teda Pavel“, ktorý sa dopĺňa k zámenu „On“, nahrádza vo vete (12) (resp., presnejšie, vo vete, ktorú dostaneme z (10), keď druhú vetu nahradíme vetou (12)) anaforickú väzbu, ktorá v (10) existuje medzi „On“ a „Pavel“. Ak budeme dôslední, musíme pripustiť, že kým druhá veta v (10) obsahovala anaforický výraz, tak veta (12) už anaforický výraz neobsahuje. Anafora sa totiž nahradila prístavkom.

Sémantická analýza prvej vety v príklade (10) vyzerá v TIL nasledovne:

(10T) [$\lambda w \lambda t$ [${}^0\text{Logik}_{wt}$ ${}^0\text{Pavel}$]]

Ako táto analýza zachytáva sémantický obsah vety?¹⁸ Výraz „Pavel“ referuje na konkrétne individuum. Konštrukcia ${}^0\text{Pavel}$, ktorá je významom tohto výrazu, konštruuje individuum Pavel. Významom výrazu „logik“ je konštrukcia vlastnosti, v tomto prípade trivializácia ${}^0\text{Logik}$. Extenzionalizáciou vlastnosti «*logik*», teda jej aplikáciou na svet w a čas t (${}^0\text{Logik}_{wt}$), konštruujeme populáciu logikov v tomto svete a čase. Uchopíme ju pomocou funkcie, ktorá priradí logikom pravdivostnú hodnotu Pravda a nelogikom Nepravda. Trivializácia objektu X , symbolicky 0X , vracia objekt X bezo zmeny. Konštrukcia ${}^0\text{Pavel}$ v analýze (10T) identifikuje objekt (individuum) Pavel a vráti ho bezo zmeny,

¹⁷ Musím upozorniť na to, že táto analýza syntaktického a sémantického obsahu druhej vety v kontexte (10) sa nezhoduje so syntaktickou a sémantickou analýzou tohto príkladu od Marie Duží. Podľa syntaktickej analýzy druhej vety kontextu (10), ktorú predpokladá moja analýza elipsy pomocou aparátu TIL, neobsahuje táto veta ako svoj samostatný podvýraz vetu (11). V tom tkvie zásadný rozdiel medzi týmto návrhom sémantickej analýzy anaforického výrazu a pôvodným všeobecným návrhom od M. Duží (pozri napr. Duží 2006). Tento rozdiel vo výsledkoch syntaktickej analýzy sa odráža aj v navrhovaných sémantických analýzach, pretože dôsledne uplatňujeme tzv. Parmenidov princíp (pozri napr. Duží – Materna 2012, 49-50).

¹⁸ Pri analýzach v TIL sa opierame o termín „konštrukcia“. Exaktnú definíciu tohto termínu pozri napríklad v Duží – Materna (2012, 46).

t. j. identifikuje ho priamo, bez identifikácie akýchkoľvek iných objektov. Je to teda najjednoduchšia konštrukcia individua Pavel. Oba výrazy pre konštrukcie 0Pavel a ${}^0Logik_{wt}$ sa nachádzajú uprostred hranatých zátvoriek. Hranaté zátvorky reprezentujú aplikáciu, resp. zloženie významov výrazov, ktoré sú v zátvorkách. Zápis $[{}^0Logik_{wt} {}^0Pavel]$ čítame nasledovne: Vezmi funkciu konštruovanú pomocou ${}^0Logik_{wt}$ (je to funkcia, ktorú aplikujeme na individua); vezmi objekt konštruovaný pomocou 0Pavel (táto konštrukcia konštruuje individuum); aplikuj danú funkciu na tento objekt. Ak aplikujeme funkciu na objekt, získame pravdivostnú hodnotu v závislosti od toho, či v danom svete a čase je Pavel logikom. Podľa TIL sú propozície funkcie, ktoré nadobúdajú pravdivostnú hodnotu vzhľadom na svet a čas. Keďže konštrukcia $[{}^0Logik_{wt} {}^0Pavel]$ predstavuje návod na získanie pravdivostnej hodnoty v konkrétnom svete a čase, nekonštruuje ešte propozíciu. Lenže podľa TIL sa empirické vety prirodzeného jazyka vzťahujú na propozície. Na to, aby sme zachytili túto vlastnosť, abstrahujeme od konkrétneho sveta a času. Tento krok sa dosiahne pomocou konštrukcie uzáveru. Všimnime si, že sémantická analýza (10T) vlastne predstavuje takúto abstrakciu od návrhu na získanie pravdivostnej hodnoty v konkrétnom svete a čase: $[\lambda w \lambda t [{}^0Logik_{wt} {}^0Pavel]]$.

Prejdime teraz k sémantickej analýze významu anaforických výrazov.¹⁹ Navrhujem, aby sme význam anaforických výrazov uchopovali pomocou nasledovnej schémy:²⁰

$${}^2[{}^0SUB [{}^0Tr ???] {}^0A {}^0A]$$

Konštrukcia 0A je trivializáciou objektu A a hranaté zátvorky predstavujú aplikáciu funkcie na argument, teda kompozíciu. Táto schéma sémantickej analýzy sa teda skladá z dvoch aplikácií konkrétnych funkcií na argument. Prvá kompozícia $[{}^0Tr ???]$ obsahuje ???. Namiesto otáznikov v konkrétnej analýze umiestnime význam antecedentu. Funkcia Tr nám po aplikácii na akýkoľvek argument vráti ako hodnotu trivializáciu tohto argumentu. Ak ju napríklad aplikujeme na argument $Pavel$, vráti nám ako hodnotu 0Pavel . Pozrime sa teraz na druhú kompozíciu: $[{}^0SUB [{}^0Tr ???] {}^0A {}^0A]$. Opäť predstavuje aplikáciu funkcie na argument. Funkcia SUB pracuje nasledovne: Výsledkom aplikácie funkcie SUB na argumenty A, B, C je nahradenie (inými slovami substitúcia) argumentu B pomocou argumentu A v argumente C . Objekt A v schéme

¹⁹ Pôvodný všeobecný návrh sémantickej analýzy viet obsahujúcich anaforické výrazy pozri v Duží (2006).

²⁰ Podrobnejšie vysvetlenie tejto schémy pozri v Kosterec (2013).

predstavuje premennú vhodného typu. Pomocou tejto schémy teda substituujeme za výskyt premennej význam antecedentu. Následne musíme získanú konštrukciu ešte vykonať, keďže obsahuje dvojité exekúciu.²¹

Použijeme teraz uvedenú schému na sémantickú analýzu druhej vety (12):

$$(12T) [\lambda\omega\lambda t [{}^0\text{Rozumný}_{wt} {}^2[{}^0\text{SUB} [{}^0T {}^0\text{Pavel}] {}^0\text{On} {}^0\text{On}]]]$$

Významom zloženého výrazu „On, teda Pavel“ je konštrukcia ${}^2[{}^0\text{SUB} [{}^0T r {}^0\text{Pavel}] {}^0\text{On} {}^0\text{On}]$. Táto konštrukcia konštruuje individuum Pavel. Je teda ekvivalentná konštrukcii ${}^0\text{Pavel}$, nie je s ňou však totožná. Ani význam výrazu „On, teda Pavel“, ktorým simulujeme²² význam anaforického výrazu „On“, nie je totiž totožný s významom výrazu „Pavel“. Použitie navrhutej schémy analýzy som zvýraznil kurzívou. Význam antecedentu (teda význam výrazu „Pavel“) ${}^0\text{Pavel}$ sa nachádza v schéme na mieste otáznikov. Celý výraz v kurzíve predstavuje postup substitúcie významu výrazu „Pavel“ za premennú *On*, ktorá je významom výrazu „On“ vo vete (12). Schéma hovorí: Vezmi premennú, substituuj za túto premennú význam antecedentu a potom danú konštrukciu vykonaj. Významom antecedentu je konštrukcia individua a konštrukcia ${}^0\text{Rozumný}_{wt}$ konštruuje charakteristickú funkciu pre množinu rozumných individuí. Zvyšný postup uchopený v analýze (12T) je rovnaký ako v analýze (10T).

Po tomto zhustenom výklade sa teraz vráťme k elipse. Na rozdiel od TMI tvrdím, že v rámci eliptických viet boli vynechané anaforické výrazy. Moja teória eliptických viet predpokladá, že dané vety obsahujú vo svojej logickej forme iné výrazy ako podľa TMI. Hoci súhlasím s postulovaním vynechaných častí eliptických viet v ich logickej forme, rozdiel je v charaktere daných výrazov. Podľa TMI sa tam vyskytujú implicitné premenné. Podľa predkladanej analýzy v TIL sú to anaforické výrazy. Navyše zdôrazňujem, že pri mojej analýze najprv vytiahneme štruktúry skryté na úrovni lo-

²¹ Konštrukcia 2X pracuje takto (pri zjednodušenom pohľade): Ak konštrukcia X konštruje konštrukciu Y a konštrukcia Y konštruje objekt Z , tak 2X konštruje Z . 2X nič nekonštruje v prípadoch, ak X nie je konštrukcia alebo ak konštrukcia X nekonštruje konštrukciu, alebo konštruje nevlastnú konštrukciu. Napríklad ak X je 02 , tak 2X nič nekonštruje, pretože objekt konštruovaný konštrukciou X , teda 2 , už nie je konštrukciou a nedá sa teda vykonať. Definíciu dvojitej exekúcie pozri napr. v Duží – Materna (2012, 46).

²² Pomocou termínu „simulácia“ sa pokúšam vyjadriť vzťah významu vety obsahujúcej anaforický výraz a jej prislúchajúcej prístavkovej vety, pomocou ktorej čo najvernejšie zachytávame význam vety s anaforickým obsahom.

gickej formy a analyzujeme výsledok, ktorý takto dosiahneme, teda vetu, kde sú anaforické výrazy explicitne prítomné. V konečnom dôsledku teda obe teórie nepredstavujú alternatívne teórie elipsy, pretože sa týkajú rôznych viet. V zásade predpokladajú inú syntaktickú analýzu skúmaných viet. Na základe prijímaného kritéria identity jazykového výrazu teda ide o mimobežné teórie, pretože skúmajú rozdielne vety. Tieto fakty si musíme uvedomiť pri korektnej kritike týchto teórií.

Prejdime teraz ku konkrétnym prípadom. Pozrime sa najprv na analýzu významov prislúchajúcich semivýrazu (5) (t. j. „Martin videl svoju matku a aj Edo“). V prvom kroku analýzy explicitne uvedieme zamlčané výrazy:

- (5a) Martin videl svoju matku a Edo je v tom istom vzťahu so svojou (matkou).

Výrazy „v tom istom vzťahu“ a „svojou (matkou)“ vo vete (5a) sú anaforické výrazy. Druhý krok našej analýzy predpokladá kompletizáciu vety (5a) pomocou prístavkov:

- (5pa) Martin videl svoju, teda Martinovu, matku a v tom istom vzťahu, teda vidieť, je Edo, s niekým, teda s matkou niekoho, teda Edovou.

Túto vetu následne analyzujeme prostriedkami TIL nasledovne:

- (5pTa) $[\lambda w \lambda t \ [^0 a \ [^0 \text{Videl}_{wt} \ ^0 \text{Martin} \ [^0 \text{Matka}_{wt} \ ^2 [^0 \text{SUB} \ [^0 \text{Tr} \ ^0 \text{Martin}] \ ^0 \text{Svoju} \ ^0 \text{Svoju}]]] \ [^2 [^0 \text{SUB} \ [^0 \text{Tr} \ ^0 \text{Videl}_{wt}] \ ^0 R \ ^0 R] \ ^0 \text{Edo} \ [^2 [^0 \text{SUB} \ [^0 \text{Tr} \ ^0 \text{Matka}_{wt}] \ ^0 S \ ^0 S] \ ^2 [^0 \text{SUB} \ [^0 \text{Tr} \ ^0 \text{Edo}] \ ^0 x \ ^0 x]]]]]$

V tomto zápise sme použili premenné R , S , x . Premenná R zodpovedá výrazu „v tom istom vzťahu ako“. Premenná S zodpovedá výrazu „niekým“ a premenná x zodpovedá výrazu „niekoho“.

Rovnaký postup uplatníme pri druhom čítaní semivýrazu (5):

Prvý krok:

- (5b) Martin videl svoju matku a Edo je v tom istom vzťahu s Martinovou matkou.

Druhý krok:

- (5pb) Martin videl svoju, teda Martinovu, matku, a v tom istom vzťahu, teda vidieť, je Edo, s niekým, teda matkou niekoho, teda Martinovou.

$$(5pTb) \quad [\lambda w \lambda t \ [{}^0 a \ [{}^0 Videl_{wt} \ {}^0 Martin \ [{}^0 Matka_{wt} \ {}^2 [{}^0 SUB \ [{}^0 Tr \ {}^0 Martin] \ {}^0 Svoju \ {}^0 Svoju]]] \ [{}^2 [{}^0 SUB [{}^0 Tr \ {}^0 Videl_{wt}] \ {}^0 R \ {}^0 R] \ {}^0 Edo \ [{}^2 [{}^0 SUB \ [{}^0 Tr \ {}^0 Matka_{wt}] \ {}^0 S \ {}^0 S] \ {}^2 [{}^0 SUB \ [{}^0 Tr \ {}^0 Martin] \ {}^0 x \ {}^0 x]]]]]$$

Premenné R , S , x zodpovedajú rovnakým výrazom ako v predchádzajúcej analýze.

Pri našej analýze teda rozlišujeme a) eliptickú vetu, b) vetu, v ktorej sa vyskytujú anaforické výrazy namiesto elipsy, c) vetu, v ktorej sa anaforické výrazy nahrádzajú prístavkovými zvratmi. V prvom kroku analýzy elipsy nahradíme eliptickú vetu anaforickou vetou, ktorú v druhom kroku nahradíme prístavkovou vetou. Až túto vetu analyzujeme prostriedkami TIL. Elipsa aj anafora, čo sú rozšírené jazykové fenomény, o ktoré sa často opiera komunikácia medzi používateľmi jazyka, sú podľa tejto koncepcie len implicitné prípady prístavku. TIL sa dá aplikovať až na vety, ktoré sú kompletne, a teda aj v našom postupe musíme najprv nájsť kompletnú formuláciu, v ktorej sú explicitne uvedené všetky implicitné zložky, a až takýto výsledok môžeme analyzovať prostriedkami TIL.

Uznávam, že ponúkané prepisy v jazyku TIL nie sú najprehľadnejšie.²³ Ich zdanlivá zložitost' však pramení z jemnosti nástrojov sémantickej analýzy systému TIL. So všetkými operátormi použitými v prepisoch (5pTa) a (5pTb) sme sa už stretli. Dĺžku prepisov spôsobuje fakt, že analyzovanými vetami sú súvetia. Pre nás stačí, ak si všimneme analýzu významu viet obsahujúcich prístavky v týchto súvetiach. V uvedených prepisoch sú zvýraznené a líšia sa iba na jednom jedinom mieste, pri poslednom použití Trivializácie.

Vynechanie sa podľa navrhovanej analýzy v eliptickej vete (5) vykonalo trikrát. Výraz, ktorý je z eliptickej vety vynechaný, doplníme pomocou anaforického výrazu. Význam anaforického výrazu následne simulujeme pomocou výrazu s prístavkom, ktorého význam zachytávame pomocou schémy ${}^2 [{}^0 SUB \ [{}^0 Tr \ ???] \ {}^0 A \ {}^0 A]$. Všimnime si teraz časti analýz, ktoré simulujú význam anaforického výrazu. Navrhnutú schému používame trikrát, raz pre každý anaforický výraz: Konštrukcia ${}^2 [{}^0 SUB \ [{}^0 Tr \ {}^0 Videl_{wt}] \ {}^0 R \ {}^0 R]$ zachytáva substitúciu významu antecedentu „videl“ za premennú pre binárne relácie R , ktorá sa vzťahuje na výraz „v tom istom vzťahu ako“; konštrukcia ${}^2 [{}^0 SUB \ [{}^0 Tr \ {}^0 Matka_{wt}] \ {}^0 S \ {}^0 S]$ zachytáva substitúciu významu antecedentu „matka“ za premennú S , ktorá zodpovedá výrazu „niekým“; konštrukcia ${}^2 [{}^0 SUB \ [{}^0 Tr$

²³ Čitateľa oboznámeného s TIL však vyzývam na kontrolu pomocou typovej analýzy a syntézy.

${}^0\text{Edo}] \text{ } {}^0x \text{ } {}^0x]$ zachytáva substitúciu významu antecedentu „Edo“ za individuovú premennú x , prislúchajúcej výrazu „niekoho“. Pomocou týchto troch substitúcií vybudujeme konštrukciu propozície «*Edo videl Edovu matku*» pre čítanie (5a) a «*Edo videl Martinovu matku*» pre čítanie (5b). Takto pre prípad (5) uchopujeme význam vynechaných častí daných eliptických viet.

Nasleduje sémantická analýza vety (6) (t. j. „Watson podozrieval všetkých, ktorých Sherlock Holmes“):

Prvý krok:

(6a) Watson podozrieval všetkých, s ktorými bol v tom istom vzťahu Sherlock Holmes.

Druhý krok:

(6pa) Watson podozrieval všetkých, s ktorými bol v tom istom vzťahu, teda vzťahu podozrievania, Sherlock Holmes.

(6pTa) $[\lambda\omega\lambda t \ [\ [{}^0\text{All} \ [\lambda y \ [{}^2[{}^0\text{SUB} \ [{}^0\text{Tr} \ {}^0\text{Podozrieval}_{wt}] \ {}^0R \ {}^0R] \ [{}^0\text{Sherlock } y]]] \ [\lambda x [{}^0\text{Podozrieval}_{wt} \ {}^0\text{Watson } x]]]]$

Sémantická analýza vety (6pa) je jednoduchšia ako v prípade (5). Vo vete (6) sme totiž vypustili iba jeden výraz. Preto schému sémantickej analýzy prístavkového výrazu nahrádzajúceho anaforický výraz používame iba raz. V (6pTa) som toto použitie zvýraznil. Substituujeme v ňom význam antecedentu „podozrieval“ za premennú R , ktorá zodpovedá výrazu „v tom istom vzťahu“.

Posledným problematickým príkladom bol semivýraz (8) (t. j. „Martin videl svoju matku a Edo verí, že aj Jana“). Dostaneme:

(8a) Martin videl svoju matku a Edo verí, že Jana je v tom istom vzťahu, teda vzťahu vidieť, s niekým, teda matkou niekoho, teda Martinovou.

(8Ta) $[\lambda\omega\lambda t \ [{}^0a \ [{}^0\text{Videl}_{wt} \ {}^0\text{Martin} \ [{}^0\text{Matka}_{wt} \ {}^0\text{Martin}]] \ [{}^0\text{Verí}_{wt} \ {}^0\text{Edo} \ [{}^2[{}^0\text{SUB} \ [{}^0\text{Tr} \ {}^0\text{Videl}_{wt}] \ {}^0R \ {}^0R] \ {}^0\text{Jana} \ [{}^2[{}^0\text{SUB} \ [{}^0\text{Tr} \ {}^0\text{Matka}_{wt}] \ {}^0S \ {}^0S] \ [{}^2[{}^0\text{SUB} \ [{}^0\text{Tr} \ {}^0\text{Martin}] \ {}^0x \ {}^0x]]]]]]$

(8b) Martin videl svoju matku a Edo verí, že Jana je v tom istom vzťahu, teda vzťahu vidieť, s niekým, teda matkou niekoho, teda Janinou.

(8Tb) $[\lambda\omega\lambda t \ [{}^0a \ [{}^0\text{Videl}_{wt} \ {}^0\text{Martin} \ [{}^0\text{Matka}_{wt} \ {}^0\text{Martin}]] \ [{}^0\text{Verí}_{wt} \ {}^0\text{Edo} \ [{}^2[{}^0\text{SUB} \ [{}^0\text{Tr} \ {}^0\text{Videl}_{wt}] \ {}^0R \ {}^0R] \ {}^0\text{Jana} \ [{}^2[{}^0\text{SUB} \ [{}^0\text{Tr} \ {}^0\text{Matka}_{wt}] \ {}^0S \ {}^0S] \ [{}^2[{}^0\text{SUB} \ [{}^0\text{Tr} \ {}^0\text{Jana}] \ {}^0x \ {}^0x]]]]]]$

tický obsah antecedentu sa však spolu so sémantickým obsahom premennej podieľa v navrhovanej reprezentácii významu vynechanej časti eliptickej vety pomocou prístavkových viet.

Podľa tohto riešenia sú sémantické obsahy eliptickej a jej zodpovedajúcej neeliptickej, teda prístavkovej vety rozdielne.

Literatúra

- CMOREJ, P. (2005): Semivýrazy a výrazy. In: Sousedík, P. (ed.): *Jazyk, logika, veda*. Praha: Filosofia, 63-88.
- DUŽÍ, M. (2006): Anafora a význam. In: Zouhar, M. (ed.): *Jazyk z pohľadu sémantiky, pragmatiky a filozofie vedy*. Bratislava: Filozofický ústav SAV, 99-136.
- DUŽÍ, M. – JESPERSEN, B. (2013): Procedural Isomorphism, Analytic Information and β -conversion by Value. *Logic Journal of IGPL* 21, No. 2, 291-308.
- DUŽÍ, M. – MATERNA, P. (2012): *TIL jako procedurální logika. Průvodce zvědavého čtenáře Transparentní intensionální logikou*. Bratislava: aleph.
- GAHÉR, F. (2002): Anafora a pojmové postoje. In: Gáliková, S. (ed.): *Filozofia Ludwiga Wittgensteina*. Bratislava: Veda, 130-155.
- HAEGEMAN, L. (1994): *Government and Binding Theory*. Oxford: Blackwell.
- KOSTEREC, M. (2013): Anaforický reťazec. *Organon F* 20, mimoriadne číslo 2, 140-159.
- MAY, R. C. (2002): Ellipsis. In: Nadel, L. (ed.): *Encyclopedia of Cognitive Science*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 1094-1102.
- NEALE, S. (2004): This, That, and the Other. In: Reimer, M. – Bezuidenhout, A. (eds.): *Descriptions and Beyond*. Oxford: Clarendon Press, 68-182.
- SAG, I. (1976): *Deletion and Logical Form*. Ph.D. Thesis. Cambridge: Massachusetts Institute of Technology.
- SCHEFFLER, T. (2013): Ellipsis, Subsentential Speech, and the Contextualism Discussion. Free Book. Dostupné na: <http://books5.net/e/ellipsis-subsentential-speech-and-the-contextualism-discussion-w4335-book.html>. s.3.
- WILLIAMS, E. (1977): Discourse and Logical Form. *Linguistic Inquiry* 8, 101-139.
- ZLATUŠKA, J. (1993): *Lambda-kalkul*. Brno: Masarykova univerzita.
- ZOUHAR, M. (2004): Anafora a referencia. In: Zouhar, M. (ed.): *Používanie, interpretácia a význam jazykových výrazov*. Bratislava: Veda, 128-143.
- ZOUHAR, M. (2009): *Teória kvantifikácie a extenzionálna sémantika prirodzeného jazyka*. Bratislava: Filozofický ústav SAV.
- ZOUHAR, M. (2011): *Význam v kontexte*. Bratislava: aleph.